

Иван Вазов, “Българският език”

Вазов се утвърждава като творец в годините непосредствено преди Освобождението, когато националното самосъзнание, родено през Възраждането, празнува своята зрелост. Висша проява на това съзнание е възрожденският патриотизъм като култ към “всичко българско”-към българската земя, към народа, към родния език. В поезията му родолюбивото чувство се извисява до религиозното: България е “свещена” и “родина света”, “свещени” са народните жертви, “свещен” е и езикът на нашите деди. Абсолютната ценност и светост на това триединство определя благоговейното отношение на народния поет към всяка от съставките му. Затова още в първите години след Освобождението той порицава равнодушието към родната земя /”Отечество любезно, как хубаво си ти!”, а скептичните оценки за нашето минало и език, засягащи националното ни достойнство, той отхвърля чрез страстна полемика /”Опълченците на Шипка”, “Българският език”/.

Стихотворението “Българският език” Вазов създава през 1883г. и го преработва след близо тридесет години, за да го включи в пълното събрание на съчиненията си /1911/. То е близко до одата “Опълченците на Шипка” не само по времето на създаването им, но и по своя патос, който съчетава *възхвалата* и *прославата*, характерни за одата, със *защитата*

, опираща се главно върху логическите доводи на полемиста. Тезата, срущу която воюва стихотворението “Опълченците на Шипка”, е вградена в самия текст: “нака таз свобода да ни бъде дар”. При стихотворението “Българският език” тезата на опонента е изложена в IV-V строфа, но още заглавието насочва към нея чрез бележка под линия, която би могла да бъде и епиграф на творбата: “Написаното в ответ на единопдушните почти тогава твърдения за грубост и немузикалност на нашия език, твърдения, давани от чужденците, които пишеха за нова България, в това число и русите. В хармония с тях повтаряха това и самите българи!” И това не е единствената отлика между двете творби. Докато в лирическото встъпление на “Опълченците на Шипка” тезата и контратезата са изложени последователно, в обособени контрастни части, в “Българският език” те се редуват и противопоставят по протежение на целия текст. Той се изгражда върху непрестанното им сблъскване, в което надделява ту апологията на родния език, ту гневно-саркастичното осмиване на хулителите му.

В първите строфи на стихотворението доминира възхвалата. Четири от стиховете започват с думата “език”, която свързва текста със заглавието и темата на творбата. В такъв смисъл “език” е тематична /ключова / дума, която в следващите отрязъци на текста се появява многократно чрез синоними /”реч”/ и чрез условно назоваване: мелодья, звуци, звукове. Честото повторение на “език” съсредоточава вниманието на читателя върху смисъла на думата и в същото време активира нейните определения,

които характеризират езика като национална духовна ценност и изразяват отношението на поета към тази ценност. Основната негова теза вероятно би могла да бъде изразена и само с един от епитетите “свещен” или “прекрасен”, защото всеки от тях сам по себе си означава най-висока степен на ценност-религиозна и съответно естетическа. Но поетът е предпочел натрупването на характеристики, които взаимно се допълват и осветяват, за да изтъкнат неделимостта на езика от историческата съдба на народа / “език на мъки, стонове вековни”, “език страдални”/ и неговото интимно-съкровено значени за отделната личност /език на дедите, език на майките/. Художествената значимост на повторението се повишава от факта, че навсякъде “език” е ядро на обръщение, а в този риторичен /ораторски/ похват се отразява диалогичният строеж на цялото и одухотворяването на такъв абстрактен адресант, какъвто е езикът.

Още в края на първата строфа антитезата “за радост не-за горести отровни” загатва за противоречивия емоционален свят на стихотворението. Той се разгръща чрез поредица от риторични въпроси. Въздействието на *риторичния въпрос* се състои в това, че като придава на отрицанието или потвърждението въпросителна форма, той привлича вниманието на слушателя /читателя/ и предизвиква по-силен емоционален отклик у него. Поредицата от въпроси отхвърля хулите срещу българския език-“хули гадки”, - за да утвърди реалните му достойнства - “звучи сладки”. Като всеки риторичен похват, въпросът има твърде широк адрес-той въвлеча читателя в полемиката, водена от лирическият говорител, и без да го призовава пряко към това, изисква от него да определи своята позиция спрямо отстояваната кауза.

В първата редакция на стихотворението /от 1883г./ като основни достойнства на родния език са изтъкнати неговото *мъжество и сила*, т. е. устойчивостта му през вековете на робството. Във втората редакция от 1911г. р с “мощта”, синоним на сила, поетът въвежда “хубост” – качество, което съответства много повече на творческите му намерения. Новият вариант премества ударението от “език страдални “ върху “език прекрасен”, върху звучността и мелодичността на родната реч. Стихът “в мелодъята на твоите звучи сладки” получава цялостна и адекватна конкретизация в преработената трета строфа. Отново обилието от синонимни характеристики придава тежест на главния довод: родната реч е гъвкава и звънлива, тя е поток от руйни тонове, отличава се с размах и изразителност. Тези определения въздействат както със смисловата, така и със звуковата страна на думите, които съставят- с повторителността на отделните звукове /зВънлиВа, гъВкаВа, жиВА/, на срички /РАЗкош, РАЗмах, изРАЗитост/, а анаграмата ГЪВКАВа- КАКЪВ. Звуковите повторения създават впечатлението, че “Сякаш границите между думите се отварят, те проникват една в друга” /Р. Коларов/, за да потвърдят с умножена сила тезата на поета за изразителността на родната реч.

От такава позиция вече може да се пристапи с увереност към същинската полемична

част /IV-V строфа/, която трябва да даде отговор на въпроса: може ли българският език да бъде инструмент за поезия. Ядро на тази част е строфата:

Не си можал да въплатиш във теб

съзнанията на творческата мисъл!

И не за песен геният ти слеп-

за груб бъртвеж те само бил орисал!

Тази строфа сблъсква две позиции, два възгледа за родния език, като сечиво на поетическото творчество. “Песен” и “груб бъртвеж” се противопоставят както със смисловата си страна, таса и със звуковия си строеж. Неблагозвучното и трудното за произнасяне “груб бъртвеж” / в първа редакция “глупав шум”/ съзнателно огрубява тезата на опонентите, за да подчертае нейната тенденциозност и несъстоятелност. С такава цел са изролзвани и преизказаните форми “не си можал” и особено “бил орисал”, които оценяват иронично чуждите твърдения. Тук ирония и несъгласие внушава дори пунктоационният знак-удивителният.

Редом с иронията поетът полемист използва и гневния патос- като оръжие за по-пряка атака срещу хулителите на родното. Техните твърдения са изобличени като “ругателство” и “низка клевета”, те са хули и “думи кални”, насочени колкото срущу нашия език, толкова и срещу националното ни достойнство. “Общият позор” и клеветата срещу “всичко мило нам и родно” разширяват границите на пламения спор, като отъждествяват езика с българското изобщо и отправят към други Вазови творби, проникнати от изобличителен патос.

И последните строфи на стихотворението “Българският език” са полемично обагрени , но в тях доминира обетът на твореца, който съзнава, че значителната поезия е най-убедителният отговор на съмненията в пригодността на българския език за поетическо творчество. Тържественото и приповдигнато звучене на обекта се подсилва

от аналогичния строеж на двете заключителни строфи, който обхваща както цялостната им синтактична структура, така и началото на отделните стихове / възклицанието, съюзът “и” /. И тук смисълът и патосът се оценяват от противопоставянето: “черния ти срам”-“светли звукове”, “калта”- “чистий блясък”. А заплахата към клеветниците е просветлена от благородството на твореца:

и с удара на твоята красота

аз хулниците твои ще накажа.

Тази метафора е неочаквана и изненадваща , защото съчетава в себе си несъвместими на пръв поглед понятия- “удар” и “красота”. Но тя е убедителна и запомняща се, защото насочва към единствено възможното възмездие, диктувано от достойнството на твореца и неговия език.

Поезията на Вазов е най-доброто доказателство за достойно изпълнен обет. Неговите песни- жив отклик на народния дух- художествено претворяват защитаваната и в други творби истина, че родният език е “сечиво благородно” /”Родната реч”/, “чудесно сечиво за творби идеални” / “Езикът наш”/. Всепризнати са заслугите му за развитието на нашия поетически език, който той завеща на “бъдещето бодро поколение” с надеждата, че то на свой ред ще съдейства за усъвършенстването и облагородяването му / статията “Нашия поетичен език”/.